

Leszek Hońdo

ŻYDOWSKIE KSIĘGI METRYKALNE W MUSZYNIE

Od końca XVIII wieku władze austriackie wprowadziły ogólne zasady dotyczące powszechnego obowiązku prowadzenia metryk³. W przypadku Żydów początkowo obowiązek prowadzenia metryk obciążał rabinów. W późniejszym czasie powoływany był urzędnik prowadzący metryki izraelskie. Pomimo zniszczenia przez hitlerowców archiwum gminnego, zachowała się do dzisiaj duża część ksiąg metrykalnych gminy muszyńskiej. Już bowiem władze austriackie wprowadziły zasadę, że księgi były dostarczane przez starostwo w dwóch egzemplarzach. Duplikaty ksiąg metrykalnych oraz alfabetyczne indeksy składane były co roku (w styczniu) do starostwa — i właśnie te księgi się zachowały. Na ich podstawie można określić ruch naturalny ludności żydowskiej okręgu metrykalnego Muszyna w latach 1877-1940, gdyż ewidencja prowadzona była także w czasach II Rzeczypospolitej, a nawet na początku okupacji hitlerowskiej. Wykonanie szczegółowej analizy demograficznej społeczności żydowskiej Muszyny mogłoby dla przykładu pokazać przyrost naturalny, dynamikę urodzeń, małżeństw i zgonów, czy strukturę wieku zmarłych.

Zachowane w Urzędzie Stanu Cywilnego w Muszynie metryki urodzonych, małżeństw i zgonów związane są z ustanowieniem przez władze austriackie żydowskich okręgów metrykalnych, na podstawie rozporządzeń ministerstw: spraw wewnętrznych, sprawiedliwości oraz wyznań religijnych i oświaty z 15 III 1875 roku, a ogłoszonych 14 IX 1876 roku. Na mocy tego rozporządzenia powołany został w powiecie nowosądeckim m.in. okręg metrykalny w Muszynie⁴. Podlegały mu następujące miejscowości: Dubne, Jędrzejówka (Andrzejówka), Leluchów, Milik, Muszyna, Powroźnik, Szczawnik, Wójkowa, Złockie, Zubrzyk, Żegiestów. Decyzję o strukturze okręgów metrykalnych podjęto pośpiesznie i bez zaznajomienia się z realiami życia społeczności żydowskiej w Galicji. 12 VI 1877 roku dokonano więc zmian w ich strukturze, w wyniku których okręg metrykalny Krynica został zlikwidowany, a należące do niego miejscowości (Krynica, Jastrzębik, Muszynka, Słotwiny, Tylicz) włączono do okręgu w Muszynie. Przyłączone zostały także Mochnaczka Niżna i Wyżna, które należały do okręgu w Grybowie.

Warto przytoczyć dane okręgu metrykalnego w Muszynie z 1900 roku. Zgodnie z nimi obejmował on 1155 Żydów, co dawało 4,5 procent gęstości zaludnienia. Na

1. Dzieje rejestracji metrykalnej Żydów w Galicji; por. J. Michalewicz, Żydowskie okręgi metrykalne i żydowskie gminy wyznaniowe w Galicji doby autonomicznej, Kraków 1995, rozdz. 2.
2. Okręg metrykalny był agendą administracji państwowej. Nie musiał pokrywać się z obszarem działania autonomicznej żydowskiej gminy wyznaniowej. Różne siedziby okręgu metrykalnego i gminy wyznaniowej dotyczyły w czasach galicyjskiej autonomii właśnie Muszyny, gdyż żydowska gmina wyznaniowa znajdowała się w Nowym Sączu.

obszarze okręgu działała szkoła religijna w Krynicy⁵, czyli cheder.

Zasady dokonywania wpisu w metrykach, ich forma i treść, były ściśle określone. Dla przykładu księgi zmarłych, ponumerowane i opieczętowane, zawierały początkowo: liczbę porządkową, datę i miejsce zgonu, dane personalne zmarłego i jego rodziców, wiek i stan cywilny, przyczynę zgonu oraz uwagi. W drugiej połowie XIX wieku pojawiły się dodatkowe informacje: data i miejsce pogrzebu, data i numer karty oględzin pośmiertnych wraz z nazwiskiem oglądającego zwłoki, miejsce zamieszkania. Księgi zgonów były prowadzone w języku polskim i niemieckim. W okresie międzywojennym prowadzone były po polsku. Nie wszystkie rubryki ksiąg metrykalnych były skrupulatnie wypełniane. Nawet pobieżne przeglądnięcie metryk pozwala nie tylko na ustalenie biograficznych danych odnoszących się do muszyńskich Żydów, ale także na odszukanie niektórych informacji dotyczących całej żydowskiej społeczności. Dla przykładu, w końcu XIX wieku prowadzącym metryki był niejaki Reich. Z kolei w okresie międzywojennym udzielał ślubów rabin z Krynicy, Abraham Chaim Teitelbaum. Od 1929 roku pojawia się nazwisko Naftalego Beera, rabina muszyńskiego. Informacje te są ważnym przyczynkiem do historii społeczności żydowskiej w Muszynie, ale niestety wymagają uzupełnienia i weryfikacji, co jest wyjątkowo trudne ze względu na szczupłość zachowanych źródeł.

W Urzędzie Stanu Cywilnego w Muszynie przechowywane są księgi metrykalne urodzonych, małżeństw i zgonów. Księgi zgonów zachowane są od 1877 do 1940 roku. Brak jest ksiąg zmarłych za lata 1895 i 1896. Księgi małżeństw zachowane są od 1882. Brak jest ksiąg z 1901 i 1910 roku. Z kolei księgi urodzeń prowadzone były od 1872 roku. Brak jest księgi z 1899 roku oraz z lat 1921-1927. Z roku 1929 roku zachowany jest tylko indeks.

Żydowskie metryki są nieocenionym źródłem dla badaczy historii i kultury Żydów w Polsce. Szczególnie cenne są dla prowadzących prace inwentaryzacyjne na żydowskich cmentarzach. Informacje uzyskane na podstawie analizy inskrypcji można bowiem uzupełnić (dla dużej części nagrobków) podaniem: imienia zmarłego zapisanego w państwowym rejestrze, miejscem i datą urodzin, imionami rodziców, zawodem zmarłego, jego adresem, datą ślubu, imieniem małżonka i dzieci, datą i miejscem śmierci, przyczyną śmierci, datą pogrzebu i wskazaniem innych członków rodziny. Uzupełnienie danych może dotyczyć w większości wypadków uszkodzonych inskrypcji albo polegać na uzyskaniu informacji, które nie pojawiły się w inskrypcjach. Dla przykładu, jeszcze w okresie międzywojennym na wielu nagrobkach nie występowały nazwiska.

Konfrontacja materiałów zebranych z cmentarza w Muszynie⁶ z informacjami zapisanymi w metrykach pozwala na ich uzupełnienie i weryfikację.⁷

3. J. Michalewicz, *Żydowskie okręgi metrykalne ...*, s. 91.

4. L. Hońdo, *Inskrypcje żydowskiego cmentarza w Muszynie*, w: „Almanach Muszyny”, 2000, s. 127-132.

5. Różnice w podanych imionami wynikają z tradycji żydowskiej, według której zapisane w inskrypcjach imiona zmarłych były przede wszystkim imionami hebrajskimi. Z kolei Żydzi na co dzień posługiwali się imionami potocznymi, które były najczęściej ich jidyszowymi zdrobnieniami lub tłumaczeniami i w takiej właśnie wersji zapisywane były w księgach metrykalnych

1. Menachem Mendel, syn Pesacha ha-Lewi to Mendel Goldfinger vel. Leben z Muszyny, syn Peisecha i Marjem Goldfingerów z Łabowej. Zm. 16 V 1935 roku (czyli zm. w 695). Został pochowany 18 V. W metryce zgonów jest podane, że urodził się 19 XI 1881 roku w Łabowej.

2. Jerocham, syn Jehoszuy to Jeruchem Sonderling, wdowiec. Syn Szuji Sonderlinga z Muszyny. Zm. 8 II 1934 roku. W chwili śmierci miał 84 lata.

3. Awraham Pinchas, syn Szlomo Jakowa to Pinchas Baldinger, wdowiec, rolnik. Syn Salomona i Maiki Baldingerów z Gosdosz⁸. Zamieszkiwał Szczawnik. Zmarł 7II 1934 roku i został pochowany 8II. W chwili śmierci miał 90 lat (na nagrobku 93). Zgon stwierdził Mikołaj Kostyk.

4. Malka Kluener — MalkaKlausner (w tym przypadku nazwisko na nagrobku jest bardzo wyraźne, można się zastanawiać, czy nie jest to błąd kamieniarza), zamężna. Córka Leiba i Estery z Bardiowa. Zmarła w wieku 72 lat 25 X 1934 roku (czyli zm. w 695), zaś pochowana została 27 X. Zgon stwierdził dr Mściwujewski.

Maceba z muszyńskiego Kirkutu (fot. Rico Mandel)

6. Nie udało mi się zidentyfikować tej miejscowości.